

AZ „ALTERA PARS”

A szerkesztő szívesen ad helyet minden közleménynek, észrevételnek, vitairatnak, amely valamely országos jelentőségű ügy előmozdítására irányul. Ezt a szándékot látta *Marton János* írásában is. Mindannyiunk vágya, ne pusztán elméleti jelentősége legyen a felsőoktatás könyvtári ellátását célzó világbanki kölcsön felhasználására vonatkozó koncepciónak. Ezért is fontos, hogy publikussá válása után az érintett szakemberek elmondják véleményüket róla.

Marton János két fő kifogása közül az egyik sokallja az automatizálásra előirányzott összeget (legalábbis az adott összeg arányain belül), s javasolja részbeni átcsoportosítását építkezésekre. A másik kritikának veti alá a tervezett állománygyarapítási támogatási összeg felosztási módszerét, s helyette egy másik alkalmazását javasolja. A szerkesztő magától értetődően felkérte a program e két fejezetén dolgozó munkacsoportok vezetőit, hogy válaszoljanak Marton János kritikájára, s reméli, mások is veszik a fáradságot idevágó nézeteik kifejtésére. Örömmel jelenti, hogy *Dömötör Lajosné* és *Mader Béla* máris reflektált kérésére, és válaszaikat együtt közölheti M. J. cikkével.

A szerkesztő végül kötelességének érzi, hogy megjegyezze: teljes mértékben egyetért a közpénzekről való elszámolás megkövetelésével, viszont elhatárolja magát minden, mégoly burkolt célzástól is, amely bárkinek akár morális tisztességét, akár szakmai jóhiszeműségét eleve kétségbe vonja. – A szerk.

Mi kell a magyar felsőoktatási és tudományos könyvtáraknak?

A világbanki pályázat állománygyarapítási direktívái

„Ilyen lenne derék.”
(*Fazekas Mihály*: Lúdas Matyi)

A magyar tudomány szakirodalmi helyzete nyomorúságos. A megváltással lenne egyenértékű, ha megvalósulna a Világbank által 1991-ben kezdeményezett *Tankönyvügy és Felsőoktatási Könyvtárügy Fejlesztése* c. program, amely öt év leforgása alatt 150 millió USD-t irányoz elő a *Könyvtári alprogramra*, a következő bontásban:

- 80 millió állománygyarapításra (öt éven át évi 8 millió a felsőoktatási könyvtáraknak közvetlenül, 8 millió pedig szabadon pályázható módon minden tudományos könyvtár számára),
- 35 millió automatizálásra,
- 30 millió épületfejlesztésre,
- 2,5 millió képzésre,
- 2,5 millió a program végrehajtására.

(A program pénzeinek felét a Világbank, felét a magyar kormány adná. Ezért a feltételes mód...)

Mivel az állományfejlesztéshez is van köze, nem hagyhatjuk említetlenül, hogy véleményünk szerint a fenti felosztási javaslat egyik hibája az automatizálási keret túltengése az épületfejlesztés rovására. A mostani helyzetnek sokkal inkább megfelelne 10 millió automatizálásra, 55 millió épületfejlesztésre. Mára ugyanis szinte minden számottevő felsőoktatási könyvtár nyertese lett valamilyen integrált könyvtári vagy egyéb pályázatnak, amelynek keretében komoly számítástechnikai fejlesztést mondhat magáénak, elannyira, hogy a dolog kezd bizonyos öncélúságot mutatni: inséges állományok ocsúját csépelik a jobb sorsra érdemes instrumentumok. Épületek terén viszont siralmas a helyzet. A program egyik legnagyobb ellentmondása, hogy szorgalmazza a központosítást, ami helyes, ha a – különben milliós állományokat rejtető – tanszéki sufnikönyvtárak

százaira gondolunk, csak hogy a központi könyvtárak túlnyomó többsége szűk, zsúfolt és dűledezik. Építeni kellene, de erre ma gondolni se lehet „saját erőből”. 50 millió dollárból kb. nyolcvanezer négyzetméter berendezett könyvtárat lehetne felépíteni, azaz vagy egy évszázadot nyernének a könyvtárak. Szabad erről lemondani? A program összefoglaló jelentése mégis azt javasolja, hogy ha a program nem valósítható meg egészében, maradjon el belőle az épületfejlesztés. Hogy kell-e 2,5 millió dollár a végrehajtó apparátusnak, arra a válasz bizonyára egyértelmű igen, legalábbis az apparátus részéről.

Nyilvánvaló, hogy egy ilyen nagy program gondos tájékozódást, alapos szakértői munkát igényel már a beindítás előtt, ami szintén pénzbe kerül. E célból Japán pénzforrást bocsátottak a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Könyvtári Osztálya rendelkezésére, amit az, illetve a létrehozott bizottságok el is költöttek az utolsó fillérig (yenig). Az 1995 februárjában J. G. Neal által készített Összefoglaló jelentés kb. 20 személyt említ résztvevőként, köztük nyolc magyart. Ám hogy mennyi pénz ment el a bizottságosi négy éve alatt, és főleg mire, arról sehol sem olvashatunk.

A jelentés mindenesetre azt sejteti, hogy vagy kevés volt a pénz, vagy rosszul használták fel. Ezt az állományfejlesztés c. részterülettel illusztráljuk. Bár kiemelkedően ide kell (kellett volna) a legtöbb könyvtárosi szakértelem, egyetlen állományfejlesztési szakember se jutott be a programban felsorolt magyar résztvevők közé.

Hogy mi kerüljön az egyes könyvtárakba, és mennyiért, arra nézve mindössze ahny van az összefoglaló jelentésben, hogy a bevont könyvtáraknak gyűjtőköri politikát kell kidolgozniuk, ennek pedig egy országos Conspectus felmérésre kell támaszkodnia, amely pontosan megmondja, hogy melyik könyvtárnak mi az erőssége, és mi a gyengesége. A Conspectus egy eleddig kevéssé használt, de ehhez képest nagyon is haszonorientált könyvtárértékelő iniciatíva. A meggyőzött könyvtáraknak egy ötfokú skálába sorolják be a vizsgált témákra vonatkozó állományrészeit borsos összegért. Az osztályzatot megint csak jó pénzért be lehet vinni a Conspectus nyilvántartásába, s aki tud vele kezdeni valamint, az kezdhet – pénzért. Ezután jöhet a fő- és algyűjtők kijelölése, a jóssággal egyenesen (vagy fordítottan) arányos pénzkiosztás.

A fenti elképzelés csődje bizonyos. A főbb okok:

1. A kutatóhelyek témái igen változékonyak, befagyasztani bűn lenne, szerencsére nem is lehet. Így aztán a gyűjtőköri kódex már ezért is az eddigiekhez hasonlóan érdektelen, értelmetlen papírköteg lenne.

2. A könyvtárakra alapozott gyűjtőköri összehangolás további nehézsége, hogy a szakterületek számbavétele csaknem lehetetlen, a diszciplínák számtalan módon esnek szét kisebb- (de inkább) nagyobb részterületekre, amelyek egymással is, és más szakterületekkel is a legkülönbözőbb módon átfedésben vannak. A Conspectus 6000 (!) témás elemzési javaslata fantazmagória.
3. Még ha menne is a tematikai szabdalás, garantálná a csődöt a kontroll hiánya az értékelésben. A Conspectus nem tesz súlyt a mérleg serpenyőjébe, minden értékelőre (kik lennének ezek nálunk?) rábízta, hogy saját rőfje szerint egyest vagy ötöst adjon valamely könyvtár valamely, valahogyan definiált állományrészére. Mihez kell mérni a jósságot? Mi hiányzik nagyon, mi nem nagyon? Amire tág tér nyílik itt, az a sarlatánság.
4. A magyar könyvtárakban felmért szakállományok 99 százalékát a 2. és 3. fokozatba tennék a Conspectus-elemzők, mivel a skála maximalista. Mi történjen ez után? Ki legyen a főgyűjtő, ki legyen az algyűjtő? Mit gyűjtsön a főgyűjtő, mit gyűjtsön az algyűjtő?
5. Ki és hogyan állapítja meg az intézményi gyűjtőköröket? Ki értelmezi a terminológiát? Ki dolgozza ki a diszciplináris hierarchiát, az átfedéseket hogyan veszi figyelembe? A Conspectusban javasolt Kongresszusi Könyvtári osztályozórendszer erre teljességgel alkalmatlan.
6. Ki és hogyan állapítja meg, hogy a „gyűjtőkörök” mögött ténylegesen milyen állományoknak kell lennie? Kik és hogyan egyeztetnék össze az egyes intézmények kívánságlistáit (ha egyáltalán készülnének ilyenek)?
7. Ki döntene a multiplikációkról, ki derítené fel a hiányokat, hogyan biztosítanák a tervezet készítői a megfelelő országos spektrumot?
8. A szakirodalom legfontosabb, pénzben messze legdrágább része a folyóiratokban van. Ezek is erősen hierarchizálódtak, egyáltalán nem lehet darab-darab alapon venni őket. Tematikai besorolásuk a legkomolyabb szakértőknek is feladja a leckét. Mit tud erről a Conspectus? Mit tud erről a gyűjtőköri kódex?
9. A magyar felsőoktatásban csak az egyetemeken könyvtárai nevezhetők tudományosnak, bár többnyire ezek is igen szegényesek. Mi legyen a főiskolákkal? Milyen szintre kell őket felhozni, kell-e egyáltalán? A kimondott szintnek ki és hogyan állapítja meg a dokumentumtartalmát?
10. A felsőoktatás is használja a nem felsőoktatási tudományos könyvtárakat, amelyek között kítűnők is vannak. Hogyan integrálódjanak ezek?

11. Ki illetékes (köteles) válaszolni a fenti (és egyéb ezekből következő) kérdésekre?

Az utolsó kérdés azért kikerülhetetlen, mert sem az összefoglaló, és nyilván az összefoglalt részjelentések sem válaszoltak rájuk érdemben, jobbra fel sem vetették őket, pedig ezek nélkül a program óriási pazarlások közt konzerválja a nyomort, *tévútra megy, még mielőtt elindult volna.* A szakértők szakmai koncepció híján a meglévő könyvtárakban gondolkodtak: javítsuk meg a sok rossz könyvtárt valamiben, valamennyire. Hogy miben, mennyire és hogyan, arra komolyan vehető választ nem tudnának adni a szakértők száz Conspectus-elemzés és ezer gyűjtőkori nyilatkozat után sem.

Hogy lehet kijutni az Összefoglaló jelentés szakuticájából?

Véleményünk szerint a program legfontosabb, állománygyarapítási részének eredményes végrehajtása csak országban, nagy szakterületekben és nagy könyvtári egységekben gondolkodva valósítható meg. *Biztosítani kell egy jó folyóirat-alapállomány országos kiépítését minden nagyobb szakterületen,* megnevezve az alapállományt beszerző és rendelkezésre bocsátó könyvtári kört, amely nem lehet nagy. A kifelé való szolgáltatás ugyanis nálunk csak egy púp a könyvtárak hátán, bonyodalmas, fárasztó, nincs rá kapacitás, a bevétel elenyésző. A kölcsönös érdekek kompenzálását kívánnak. Ez azonban „méltó és igazságos” kell, hogy legyen. A túlduzzasztást – amire hajlamosak a könyvtárosok, főleg, ha ingyen van – a programnak a támogatás limitálásával kell megfékeznie, rábízva az érintettekre, hogy hogyan hajtsák végre a másodlagos szelekciót. Hogy ez a limit hol legyen, mire nyújtson fedezetet, annak megállapítása a szakértők alapvető feladata. *Ehhez azonosítani kell a nagy diszciplínák országos jelenlétét követelő folyóirat-alapállományát, mégpedig rangsorolva, valamint ezeken belül a kisebb diszciplínák fontos, ugyancsak rangsorolt szakirodalmát.* E listákat lehet aztán kézbe venni, ezek alapján lehet értelmes együttműködést megvalósítani. E nélkülözhetetlen segédeszközöknek még az igénye sem merült fel a szakértőkben, pedig egy ilyen felmérést jól-rosszul végrehajtva még a gyászos emlékü 1982-es „nagy revízió” után is megtettek számos szakterületen, központi indíttatásra. Igaz, hogy (további központi indíttatás híján) nem lett belőle semmi.

Talán egyoldalúságnak tűnik, hogy a hozzászólásunkban csak a folyóiratokat emlegetjük, ha mégoly nagy is túlsúlyuk. Nos, nem csupán erről van szó. A könyvek könyvtárakra (gyűjtőkörökre) és könyvtárosokra alapozott, általában való gyűjtése túlnyomórészt pénzpocsékolás. Legjobb meghagyni a konkrét igényekre épülő szerzeménye-

zést, ami a felsőoktatási könyvtárhálózatokban spontán kialakult.

Az *orvostudomány példáján* mutatjuk be a fenti elvek gyakorlati érvényesítési modelljét.

Magyarországon kb. 400 orvostudományi könyvtár van. Az orvostudomány országos könyvtárának nincs számottevő állománya. Átfogó gyűjtemények csak az orvosegyetemeken vannak, erősen szétszórva a többnyire igen szerény szolgáltatóképességű intézeti-klinikai könyvtárakban. (Ezek száma lehet vagy 200.) A központi könyvtárak (állományukat és épületkapacitásukat *leszámítva*) jók, és bizakodhatunk abban is, hogy az egyetemek fejlődése magával hozza a könyvtárak központosítását, a világtendenciának megfelelően. Kézenfekvő tehát, hogy az *országos ellátás bázisát az orvosegyetemek képezzék*, úgy is, mint a legjelentősebb felhasználók. Mi kell ehhez? A központi könyvtárak jelentős bővítésén kívül csak az, hogy az orvostudományi magfolyóiratok legalább egy példányban megtalálhatók legyenek a négy egyetem valamelyikén. *A támogatás alapegysége tehát a magfolyóiratok egypéldányos készletének ára.*

Miből áll ez a készlet?

Kidolgoztunk egy eljárást (a TMT 1995/7. számában leírt módszer javított változata; részletes ismertetése külön közleményben), amelynek segítségével az említett diszciplináris és szakterületi hierarchikus folyóiratlistákat bármely természettudományi, alkalmazott tudományi és ún. kemény társadalomtudományi szakterületen létre lehet hozni. Ez említett szakterületek a világ szakirodalmi termésének jóval 90% fölötti részét produkálják, így módszerünk igen széleskörűen használható. E területeken a folyóiratok az alapvető információhordozók, tehát a legjobb helyzetértékelést is a folyóiratok előfizetési adatai segítségével lehet véghezvinni.

Az orvostudomány szakterületeit, valamint a szakterületek és az egész diszciplína rangsorolt magfolyóiratait idéztelemzéses módszerrel azonosítottuk. Összesen 1535 folyóirat szerepel a számítógép által automatikusan létrehozott (nevet is csak utólag kapott) *65 orvostudományi szakterület folyóiratjegyzékeiben.* E szakterületek az orvostudomány mai állását tükrözik, hiszen a tényleges szakirodalomból álltak össze. Az orvostudománynak igen sok határterülete van, a relevanciahatárok éles megvonása lehetetlen. Ezért is ajánlható az idéztelemzésre való támaszkodás. A szakterületi jegyzékekben fontosság szerinti rangsorba állította a folyóiratokat a program. Adataikat az *1. táblázatban* találjuk. Az orvostudomány egészére nézve is készítettünk folyóirat rangsort, úgy, hogy rangsorolt szakterületi listáinkat öt-öt egyenlő részre osztottuk. Az első ötödbe eső folyóiratok lettek az elsőrendűek, a másodikba esők a másod-

1. táblázat
Az orvostudományi szakterületek magfolyóiratainak adatai

Szakterület	Folyóiratok száma	Ár (USD)	Orvosegyetemekről hiányzók %-a
Gyermeksebészet	32	18 389	6
Arterioszklerózis	38	27 392	11
Gyógyszertan	32	53 819	12
Belgyógyászat	49	16 712	12
Trombózis	29	24 889	14
Klinikai kémia	28	30 466	14
Gasztroenterológia	38	13 078	16
Gyógyszertan (alapkutatás)	43	75 007	16
Élettan	30	23 799	17
Transzplantáció	39	23 745	21
Endokrinológia	45	53 923	22
Urológia	26	11 965	23
Kardiológia-angiológia	44	21 760	23
Sebészet	45	16 906	24
Kötőszövet és csontszövet	40	45 648	25
Plasztikai sebészet	33	10 032	27
Közegészségtan	41	18 828	27
Rákkutatás	37	45 041	27
Fejlődésbiológia	40	55 996	27
Neurofarmakológia	51	73 545	29
Immunfarmakológia	28	32 927	29
Sugárbiológia	47	58 866	30
Szülészet, nőgyógyászat	47	18 080	30
Fájdalom	33	12 894	30
Immunológia	59	40 548	31
Cukorbetegség	35	25 944	31
Sejtbiológia	54	58 264	31
Anatómia és szövettan	32	54 731	31
Allergológia	36	20 005	31
Számítástechnika	25	16 885	32
Természetes gyógyítás	22	25 233	32
Dermatológia	40	15 080	32
Szaporodásbiológia	42	29 377	33
Hematológia	43	22 805	33
Klinikai farmakológia	41	26 860	34
Orvosi genetika	44	42 901	34
Neurológia	69	51 168	36
Idegsebészet	33	13 528	36
Aneszteziológia	28	10 462	36
Reumatológia	32	13 081	37
Orvos vegytan	35	51 268	37
Gyermekgyógyászat	49	23 271	39
Molekuláris biológia	56	66 648	39
Klinikai mikrobiológia	45	17 750	40
Patológia	37	17 947	40
Viroológia	45	28 554	40
Radiológia	58	27 097	40
Fizioterápia	46	20 255	41
Nefrológia	29	19 550	41
Biokémia	70	84 606	44
Rákterápia	42	28 585	45
Igazságügyi orvostan	38	24 273	45
Neurobiológia	65	79 761	45
Fül-, orr-, gégegyógyászat	35	12 771	46
Pszichiátria	63	26 522	49
Gerontológia	38	37 996	50
Szemészet	44	28 824	50
Ortopédia	34	12 823	50

Az 1. táblázat folytatása

Szakterület	Folyóiratok száma	Ár (USD)	Orvosegyetemekről hiányzók %-a
Gyógyszerészet	40	39 758	52
Pszichofiziológia	28	16 150	54
Toxicológia	42	34 625	55
Dietetika	48	33 062	60
Foglalkozás-egészségügy	34	20 642	62
Mikrobiológia	68	52 823	69
Analitikai kémia	32	31 196	77
Összesen	1535	939 054	45

rendűek stb. Az 1535 orvostudományi magfolyóirat legjobb elért rendűség szerinti csoportjainak adatait a 2. táblázat közli. Legfontosabb tanulsága, hogy az orvostudomány valamely diszciplínája számára fontos folyóiratok 45%-a egyik orvosegyetemre sem jár, jóllehet e könyvtárak gyűjtőkörébe az egész orvostudományi szakirodalom beletartozik, egészségük számára valamennyi folyóirat fontos lenne. Jelenleg azonban – ne szépítsük a dolgot – semmiféle beszerzési kooperáció nem létezik az orvosegyetemek könyvtárai között. A négy orvostudományi egyetem az előfizetett 845 magfolyóiratot érintő 1905 előfizetésre 1 385 280 dollárt adott ki 1995-ben, ezek átlagára tehát 727 dollár volt. Az átlagos előfizetésszám 2,25. Az orvosegyetemekre természetesen nemcsak a 845 magfolyóirat jár, hanem jóval több. Összes folyóiratkiadásuk meghaladta a 200 millió forintot. Ezt a terhet képtelenek lesznek tovább hordozni.

2. táblázat

Az orvostudományi magfolyóiratok szakmai értékrend szerinti megoszlása

Rendűség	Folyóirat	Ár (USD)	Orvosegyetemeken előfizetési %		Átlagár
			3–4 pld.	0 pld.	
I.	426	359 356	47	18	843
II.	319	191 001	21	36	599
III.	273	129 815	15	55	842
IV.	289	160 144	9	65	554
V.	228	99 456	4	71	436
Összesen	1535	939 772	22	45	612

A szemle-folyóiratok és a testületi folyóiratok bizonyos hátrányt szenvednek válogatási eljárásunkban, mivel többnyire kis terjedelműek és szerteágazó profilúak. Meg kell még említeni a referálólapokat, amelyek igen fontosak (és nagyon drágák), de természetesen kívül állnak vizsgálódásunk körén. Itt említjük meg azt is, hogy a magfolyóiratok közé 63 (4,1%) olyan – főleg biológiai és kémiai – folyóirat is bejutott, amelynek közvetlen orvostudományi relevanciája megkérdőjelezhető. Ezek azonban lecserélhetőek a kimaradt primer folyóiratok közül beválasztandókkal, árban jól összeesik a két kör.

Ha figyelembe vesszük a folyóiratok erős hierarchiáját, könnyű belátni, hogy nem szervezhető meg olyan előfizetési együttműködés, amelyben a magfolyóiratok mindegyike csak egy-egy példányban jár a négy orvosegyetemre. A nagy folyóiratok közvetlen átlapozása ma egyértelműen a legfontosabb szakmai tájékozódási módszer világszerte, és nem is látszik alternatívája. Ezért is szükséges az, hogy a központi támogatás ne csak az alapkészletre terjedjen ki. Meg kell azonban találni az ésszerű határt.

A feltöltés után kialakuló átlagos előfizetésszámot 2-nek vehetjük, mintegy 700 dolláros (1995-ös) átlagárral, mivel a többes előfizetések, mint láttuk, a drágább folyóiratokra vonatkoznak elsősorban. Itt jegyezzük meg, hogy az Összefoglaló jelentés egyforma összegeket irányoz elő öt éven át, a támogatás relatív mértékét tehát egyre csökkent. Indoklás nincs.

Ha az orvosegyetemek az említett két alapkészletnyi támogatást kapnák meg (2 149 000 dollár, 1996-ra már kb. 20%-kal több, hiszen új folyóiratok is jelennek meg a meglévők drágulása mellett), akkor *egy-egy egyetemre fél készletnyi támogatás jutna*, ami nagyon gazdaságos, mivel megvalósulna ebből négyükre (és az országra) nézve a teljes vertikum úgy, hogy az alapvetően fontos folyóiratok több egyetemre is járhatnának. Pl. 15% 4 példányban, 15% 3 példányban, 15% 2 példányban, 65% pedig egy példányban. Véleményünk szerint az alapkészletek kétszeresénél nagyobb támogatásra más szakterületeken se lenne szükség, hi-

szen az alapjegyzék fenntartói közé négyél több könyvtárat nem érdemes bevenni. Ezért különösen káros az Összefoglaló jelentés szerinti, a jelenlegi állapotra alapított fejlesztés, a ki-ki magának elv beépítése.

Hogy az egész rendszer jól működjön, a támogatás feltételül mindössze azt kellene szabni, hogy az *egyetemek együttesen vállalják el a teljes magfolyóirat-készlet fenntartását (valamint folyamatos feltöltését a fontos új folyóiratokkal)*, és a belőle való színvonalas szolgáltatást az egész ország számára. A támogatott egyetemeknek érdekévé válna a magas szintű szolgáltatások vállalása, és valljuk be, már ez sem lenne csekélység a könyvtárközi szolgáltatások mai állapotát elnézve. Hogy melyik folyóirat hová járjon, és a duplikációk melyekre terjedjenek ki, azt az egyetemekre (és könyvtáraikra) kell bízni. A szakterületi magfolyóirat-listák birtokában a feladat nem leküzdhetetlen.

Ez a *konceptiózus támogatás* haszna, mivel ha nem tűznénk ki ilyen célt és feladatot az egyetemek elé, a mondjuk hallgatói létszámarányos (ahogy mostanában történt egy segély elosztásánál) támogatásból mindössze négy erősen átfedő csonka folyóiratlista jönne létre a négy orvosegyetemen, ahogy ez most is van, igen drágán, mind az egyetemek, mind az ország kárára. A létszámarányos támogatás egyébként multidiszciplináris szinten támogat, hiszen az egyes tudományok szakirodalmainak árai között nagyságrendi különbségek vannak.

Az alapállomány létrehozásában és fenntartásában részt nem vevő könyvtárak számára azzal a haszonnal járna ez a megoldás, hogy gyakorlatilag az összes fontos folyóiratból való gyors és pontos szolgáltatásra építhetnének, saját állományukat pedig tényleges és változó igényeik szerint alakíthatnák ki, nyilvánvalóan kevesebb költséggel. Az országos állományok létrehozása után fennmaradó összegből természetesen ők is részesülhetnének, akárcsak a szabadon pályázható hányadból.

A referálólapokra, könyvekre, a visszamenőleges beszerzésekre, az archiválást megkönnyítő CD-változatokra is ebből a részből kell fedezetet biztosítani, valamint az új folyóiratok beszerzésére is, előnyt adva e téren az alapállomány fenntartóinak. Ezt a hányadot sem szabad azonban amúgy magyar módra elosztani. 50%-os részaránya túl magasnak tűnik, illetve tartalékolni kell belőle az alprogram hibás pénzügyi ütemezése miatti támogatáscsökkenés kiegyenlítésére.

Jószerevel csak a képzésre előirányzott összeg elfogadható az alprogramból – feltételezve, hogy korszerű, magas színvonalú ismeretek jó hatásfokú átadásáról van szó. Erősen reméljük, hogy mi, könyvtárosok vagyunk a legrosszabbak a magyar mezőnyben, minden más segély, pályázati és egyéb támogatás sokkal jobb célzás után sokkal jobb találatot ér el, mint amire a mi világbanki pályázatunk készül.

Marton János
(SZOTE Központi Könyvtára)

Eklektikus válaszféle Marton Jánosnak

Nincs olyan nagyszerű elképzelés, program, amelyről végül is ki ne lehetne déríteni – főleg megvalósulása előtt –, hogy úgy rossz, ahogy van. A dolgok természetes rendje, hogy a kritikus pillanatok alatt elő tud húzni olyan alapigazságokat, amelyek fényében a botcsinálta programcsinálók rögtön elkezdhetik gödreiket ásni, ti. amelyekbe szegyenükben elbújhatnak. Merthát pancser munkát végeztek. Az egyetlen vigasztalás, hogy a szegyen (a cikk egyik adatát felhasználva) 20:8 arányban érinti csak a hazai szakembereket, s ebből a szempontból talán kifejezetten előnyös is, hogy csak ilyen kevesen fértek közülük a kincses (yenes) tálhoz. Csakhogy a baj ennél nagyobb. Hazai részről úgy közel száz szakember kapcsolódott be, legtöbbször írásos tanulmánnyal, tehát a szegyen mégiscsak nagy.

Kedves Jánosom, a némi malícia, meg enyhe beletörődés azért érezhető eddigi soraimból, mert valahogy úgy érzem, hogy részben ugyanazt kap-

tam vissza most a saját fejemre, amit számtalanszor én is szórok minden rendű és rangú (politikai, gazdasági, kulturális stb.) elképzelő és programcsináló fejére. Hogy nem a tényekből indul ki, hogy fogalma sincs arról, mit kéne csinálni, hogy képtelen a prioritásokat megállapítani, hogy nem kéri ki a szakértők véleményét, hogy herdálja az ország pénzét, és még sorolhatnám. Ezzel szemben, velük szemben én persze mondom az igazságaimat, amelyek vitathatatlan igazságok, mondom az elképzeléseimet, amelyek az egyedül helyes jövőképet testesítik meg (ami így szép képzavar, de épp ezért érthető), s mondom a módszereket, költségeket. A szép az, hogy igazságaim a magam, s a bírálathoz mindig szívesen csatlakozó akárki számára vitathatatlan igazságok. A még szebb pedig az, hogy a bíráltak számára is nagyrészt azok, csak éppen a hiányzó „kis rész” miatt az adott összefüggésben a legtöbbször vitathatók, meg helyt sem állók.

A fenti példa alapján elfogadom én bizonyos igazságaidat, mert úgy igazak, ahogy mondod. Csak éppen az adott kontextusban az igazság más elemét kényszerültem(tünk) favorizálni. Mielőtt komolyan reflektálnék cikkednek néhány általános, s néhány, az automatizálással kapcsolatos állítására, tudományos lapba nem illő kvaterkázó módon hadd kérdezzem: én, aki országot-világot teljesírvé lobbyzok egy új szegedi egyetemi könyvtárért több mint egy évtizede, én asszisztálnék ahhoz, hogy vegyünk még néhány felesleges ketyerét, könyvtárat építgetni meg nem fontos?

De térjek már a tárgyra, s legyen tudományosan hivatalosabb. Három évnél is hosszabb idő óta, hol erőteljesebben, hol visszafogottabban dolgozott egy időnként nagyobb, időnként kisebb létszámú bizottság egy nagyon konkrét és behatárolt feladaton. Egy felsőoktatási fejlesztési program keretében (THEL = Textbook and Higher Education Libraries Development Program), annak részprogramjaként a hol közeli, hol távoli, hol egyenesen utópisztikusnak mutakozó célt, világbanki kölcsön felvételét kellett megalapoznunk. Megfelelve a szakma, a tudománypolitika, a kultúrpolitika, felsőoktatási politika, pénzügyi politika s a Világbank hol világos, hol homályos intencióinak, feltételeinek. A bizottság megközelítése szakmai volt, s könyvtárat akart fejleszteni, nem pedig adófizetői pénzen külföldi remittendaraktárak elfekvő anyagait kedvezményesen megvásárolni. A bizottság tárgyalásai, szakmai érvrendszere, a nagyon is szükséges jó személyes kapcsolatok kialakítása vezetett oda, hogy a világbanki háttérű IBD szinte kizárólag „állománypótlásra” javasolt kölcsöniniciatíváit komplex könyvtárfejlesztéssé lehetett transzformálni. A „bizottság” már a kezdet kezdetén letett egy fejlesztési koncepciót a minisztérium asztalára, ezt természetesen az egyetemi könyvtárigazgatók tanácsa megvitatta, elfogadta. A lényeg: a feladatnak megfelelően fejlesztett állomány nélkül, a nemzetközi normákhoz közelítő rendszeres állományfejlesztés nélkül nem könyvtár a könyvtár. A jelentős állományok a megfelelő, gyors hozzáférést biztosító feltártság nélkül használhatatlanok. Jelentős állományfejlesztési és automatizációs beruházásokat a jelen (mind épületi, mind könyvtárszervezeti szempontból) elavult struktúráiba bevinni egyenlő azok hatásának tetemes csökkentésével. S végül, ha a fejlesztéssel nem tart lépést a könyvtárosok, informatikusok képzése és állandó továbbképzése, akkor nézhetjük állományunkat, elektronikus rendszereinket és új struktúráinkat. Vagyis csak a komplex fejlesztésnek van értelme. Ezt a komplex fejlesztési alapkoncepciót az általunk, magyarok által felkért, illetve megpályázott külföldi szakértők egyöntetűen elismeréssel fogadták. A koncepció négy fő (de egymást legtöbbször átfedő) elemét négy nagy

fejlesztési területnek tekintve a részletes kimunkálás megindult. A programba bedolgozó közel száz magyar és tényleg kb. húsz külföldi szakember által készített több ezer oldal terjedelmű tanulmány politikusok és pénzügyi szakemberek által is emészthető és rövid formába öntött summázatát a Világbank szokásait, százalékát nálunk jobban ismerő, az USA legjobb könyvtári menedzserének ismert szakértője vezetésével tényleg az a nyolc magyar követte el, akiket *Marton János* – nem tudni mi okból – az összes részt vevő magyarnak vél.

A komplex fejlesztés egyes elemei között arányokat kellett megállapítanunk, néha szakmaiakat, néha kényszerűeket. M. J. feltételezése szakmai bugyutaságunkat illetően arra készítet, hogy költői kérdést tegyek fel: látott már valaki olyan kölcsönügyletet, amelyben a kölcsönadó nem akar a kamatokon kívül is jól járni? Magyarul: könnyű kölcsönt kapni olyan javak beszerzésére (könyv, folyóirat, CD, számítógép, szoftver stb.), amelyeket többnyire a kölcsönadó illetékességi területeiről vesz meg a magyar. De említsen valaki legalább egy olyan kölcsön- vagy támogatási forrást, amely költségvetési intézmények épületberuházásait óhajtja támogatni! Az építések szükségességét illetően majdnem teljesen egyetérték *Marton Jánossal*, a szerintem szükséges épületfejlesztés kb. 90 ezer négyzetméter hasznos könyvtárterület, ez a mai kb. 130 E Ft/m² árral 90 millió dollár lenne. Abban a helyzetben, amikor egy forrás nem kifejezetten akar építkezést támogatni, a kérdés azonban úgy vetődik fel, hogy automatizálás helyett mit lehetett/kellett volna, hanem hogy az automatizáláson mint támogatott célon kívül mennyit lehet struktúraátalakítás kegyes elnevezéssel, de mégis építésre megkockáztatni. Meg kell mondanom, hogy a jelzéseket illetően még ennyi sem lehetett volna.

Ezek után az automatizálás tervezett összegét illetően engedjék meg néhány szó. Nemcsak kár, nemcsak demagógia, hanem veszélyes is a jelen működni kezdő rendszereinek birtokában a befejezettség érzetét kelteni. Abban meg csak reménykedni merek, hogy komolyan senki sem gondolja, hogy „most már gépesítve van”, automatizálási ötlet elő se jöjjön. M. J. olyan ékes hasonlattal beszél az ocsú mihaszna csépléséről, hogy bölcsészeként kifejezetten sajnálom, hogy bele kell zavarnom a képbe. Például pontosan a természet- és élettanászok által valószínűleg kevésbé becsült humán és társadalomtudományi dokumentumok millióira való emlékeztetéssel, amelyek közül egyesek felezési ideje az örökkévalóság, de több százezer olyan is akad, amelyeké meg sem közelíti mondjuk a tizenkét évet. Vagyis nem nagy tragédia, ha ezek (az aktus után szinte örökös használatra) monstre adatbázisokba kerülnek. De nem

itt vannak a fő ellenérzéseim. Könyvtárosaink egy része úgy tűnik, elfeledkezik róla, vagy nem akarja értelmezni azt a tényt, hogy ha egyszer az elektronikus feltárástól tér át (a lényegét illetően ezzel a döntésével meg nem haladva a fejlődés árát lézerolvasóval számítógépbe vivő falusi hentes modernizáltsági szintjét), s megkezdi elektronikus dokumentumok szolgáltatását, akkor azt tetszés szerint bármikor nem hagyhatja abba. Vagyis ez folyamatos szolgáltatás, amely során a hardver mind anyagi, mind erkölcsi kopásával, tönkremenésével, mind pedig a szoftver erkölcsi elavulásával, világfejlődésével számolnia kell. Ott, ahol ezeket régebben tapasztalják, mint mi, azzal számolnak, hogy mind a szerkentyű, mind a szoftver 3–5 évente cserélendő. Nem a divat okán, hanem azért, mert (főleg a hardver) hivatalosan erre van hitelesítve. Az automatizálási alprogram egyik eleme azzal számol, hogy egy ötéves projekt keretében a most még ki sem bontott új ketyerék is öregek lesznek, sokan fizikailag javíthatatlanok. Nagyobb pénzű országokban elkülönített alap van ezekre az elkerülhetetlen „fejlesztésekre”. Szerintem nem olyan baj, ha egy tervezet felhagy azzal a módszerrel, hogy nem a baj jelentkezésekor fordul akkor éppen teljesíthetetlen igényrel (persze hogy az államhoz), hanem előre jelzi, hogy ilyen igény biztonsággal jelentkezni fog. Számomra igen furcsa az automatizálást úgy felfogni, hogy most van tíz valamink, s ez örökre van, tehát ha kérünk még tizet (s persze ugyanabból), akkor lesz húsz. S ha most a tíz van, csináljunk helyette tehát más. A nemzetközi trendek és tapasztalatok ismeretében (most akkor kövessük, vagy maradjunk le?) a néha közös koncepció hiányában eddig folytatott hazai automatizálás kétségkívül lehetett volna szervezetesebb, talán olcsóbb is, de hogy akár az egyetemi könyvtárak terén is befejezett, s már csak díszítgetésre váró tevékenység lenne, az a jövő működés biztonságát veszélyeztető feltételezés. A szükséges fejlesztési összeg nagyságrendjét igen pontos felmérések alapján független szakemberek, az IIF szakemberei végezték.

Nem akarok részleteiben kitérni az automatizálási alprojekt egyes elemeire, de az a sommás megállapítás, hogy 10 millió biztosan elég lett volna, részletességre ingerel. Persze, hogy elég lett volna, csak mire? M. J. ocsúcséplésére igen, sőt arra még sok is. Az előzőekben leírtakra talán meg kevés. Hát még a többi elem? Vagy ne is gondoljunk ennek a hibás programnak a keretében arra, hogy illendő lenne már egyszer megoldani azt, hogy az integrált rendszerekkel büszkélkedő könyvtárak ne külön-külön tömjék ugyanazon adatokkal egyedi adatbázisaikat? Ne tegyünk javaslatot egy OCLC- vagy PICA-szerű rendszernek/intézménynek a kiépítésére, ami az elektroni-

kus feldolgozást tekintve „sufnikönyvtárként” működő nagykönyvtárainkat végre felmenti a párhuzamos adatfeldolgozások terhe alól? Amely alapja egy hatékonyan működő könyvtárközi kölcsönzési rendszernek? Még évekig maradunk meg a külföldi szakemberek uncoveryról, ariéről szóló előadásain való szalmaláng felbuzdulásainknál, szidván egymást, a postát, kézbesítőt a kéthetes, egy hónapos küldési periódusokért, ahelyett hogy csinálnánk egy modern változatot? A sokáig nem éppen nyitottságáról híres Vaticana szinte teljes elektronikus nyílta válásának időszakában luxusnak tartjuk a nemzeti dokumentumvagyont feltárási elektronikus konvertálását? Ha nem, akkor miért baj, vagyis miért rossz koncepció, ha ezek költségeit is számba vesszük a fejlesztésben? Azt a nagy teljesítményű hardvert, amely az országos adatszolgáltatást biztosítja, ennek nem éppen olcsó szoftverével együtt ki adná ingyen?

S végül, baj-e az, ha az egész projekt tervezésében ahol lehetett, nemcsak a közvetlen felsőoktatási érdek tartatott szem előtt, hanem a nemzeti is? Baj-e, ha a tervezés egy szakaszában párhuzamosan folyó országos könyvtárfejlesztési terv alapkoncepcióinak nagy részét is beépítettük? S ezt joggal tehetjük, mert – csak keveseknek mondok vele újságot – a két tervezet kidolgozói kb. 95 százalékban ugyanazok a szakemberek.

A munka végeztével (végeztével? lesz hitel? lesz fejlesztés? akármelyik alprojektben?) a résztvevők bár nem tartottak bankettet, némi megelégedettséggel beszéltek arról, hogy talán meg is oltan a jövő könyvtári jövőképe, amit maguk elé képzeltek. S ha csak egyes elemei megvalósulnak, akkor is előremegyünk. És nem zsákutcába, hanem majd szépíthető, szélesíthető útra; majd tehetségünktől és pénzünkünktől függ, hogy ez utóbbiak hogy sikerülnek. Hallgatók tízezreit képeltük magunk elé, akik egyre inkább természetesnek veszik, hogy információigényük gyorsan és biztosan kielégül. Tudós oktató és kutató tanárokat, akik számára biztos tájékozódást, modern hozzáférési technikákat jelent a fejlesztés, még ha minden, elsősorban a kutatáshoz kapcsolódó igényük ebből az összegből nem is teljesíthető primer formában, de könyvtárközi együttműködésben már bizonyosan és biztonságosan.

Ideje volt, hogy megelégedettségünkből, a struktúraátalakítás „becsempészésén” érzett cinikus tényérdörzsölésünkből kicsit kimozdítsunk valaki, merthogy az elégedettség köztudomás szerint nem a tettek mozgatórugója. Amit M. J. cikkében elmond a világbanki projektről, csak ismételni tudom, mind tartalmaz igaz elemeket. Az elképzelése sem rossz. De nem is jobb, mint a mienk. Csak más. Ha ez lett volna mondanivalójának fő kicsengése, meg se mukkanok. Ami miatt pocsékolom ezen jobb sorsra érdemes tudós folyóirat papíráját,

az a mostanság gyakori „divatattitűdnek” a nem szeretése, ami fel sem tételezi, hogy valakik jóindulatúan is lehetnek „pancserek”, s eleve abból indul ki, hogy egy szűk körű csoport igen nagy pénzek ellenőrizetlen zsebrerakásával, nulla teljesítménnyel nemcsak szakmai sületlenségeket

produkál, hanem még az adófizetők pénzét is herdálni akarja. Ezért magyarázom a bizonyítványom, még ha sejtem is, hogy hiába.

Mader Béla
(JATE Egyetemi Könyvtár)

Hogy mi kell? Sok minden, de vizsály nem!

Marton János Mi kell a magyar felsőoktatási könyvtáraknak? című írása egyes megállapításai-val kapcsolatban szeretnék rövid véleményt nyilvánítni.

A szerző ingerülten bírálja a Tankönyvügy és Felsőoktatási Könyvtárügy Fejlesztése (TFKF) program könyvtári alprogramjának előkészítőit, akik az általa „bizottságosdinak” nevezett előkészítő szakaszban rosszul használták fel, elpazarolták a japán segílyt. Megfeledeznek azonban arról, hogy ilyen esetekben nem a segílyben részesülő dönti el a felhasználás módját, és az előkészítő munkák szervezőjének meg kell felelnie bizonyos szabályoknak, ez esetben a Világbank és a FEFA elvárásainak. Ezek pedig azt tartották célszerűnek, hogy a munkák bizottságokban folyjanak magyar és külföldi szakértők részvételével, akik előzetes dokumentumokból, a felsőoktatási könyvtárak képviselőivel történő személyes találkozásból és a könyvtárakban tett látogatásokból merítsenek tapasztalatokat, és munkájuk eredménye írott jelentésekben öltön testet.

A szerző különösen az állománygyarapításra vonatkozó elképzelést bírálja. (Ezért nem is térek ki egyéb kritikai megjegyzéseire; remélem, megteszik ezt nálam illetékesebbek.) Csődnek, tévútnak nevezi, és megállapítja, hogy ennek a területnek a kidolgozására egyetlen állományfejlesztési szakember sem jutott. Az állományfejlesztéssel a programnak három modulja is foglalkozott, ezek közül a legfontosabbat a szerzeményezés kérdéseinek szentelték. Ebben a modulban két külföldi és kilenc magyar szakértő dolgozott. Az utóbbiak között budapestiek és vidékiek, tudományegyetemek, új és régebbi alapítású szakegyetemek könyvtárainak képviselői, valamint főiskolai és kutatóintézeti könyvtárak munkatársai is jelen voltak. A résztvevők legtöbbször igazgató, aki személyesen felelős a könyvtárban folyó szerzeményezési tevékenységért, de három legnagyobb egyetemük könyvtárának osztályvezetője is szakértőként dolgozott a gyarapítási modul előkészítésében. A külföldi szakértők pedig a fejlett országokban, egyetemi könyvtárak élén álló, nemzetközi könyvtári programokban tapasztalatot szerzett, és kelet-európai

tájékozottsággal is bíró személyiségek voltak. A fent említett cikk szerzője valamennyiüktől elvitatja a szakértelmet, miközben maga számára bizonyára elvárja a szakértőt megillető érdeklődést és megbecsülést.

A könyvtári alprogram *J. G. Neal* által készített összefoglaló jelentése 26 oldalon foglalja össze a felsőoktatási könyvtárak fejlesztésének fő irányvonalait a következő öt évre. Az állományfejlesztésről szóló rész megmondja az erre a célra javasolt összeget, annak ütemezését (ez azonban *M. J.* olvasatával ellentétben egyáltalán nem egyenletes!), felosztja a fejlesztésre fordítandó összeget formula alapján kiosztható és pályázat keretében hozzáférhető részre, valamint tartalmazza az állományfejlesztéssel kapcsolatos részcélok felsorolását. A legmagasabb döntéshozók számára készült tömör jelentés nem írhatja elő mindazt, amit a cikk szerzője provokatív kérdésekben számon kér rajta. Többek között azt, hogy mi kerüljön az egyes könyvtárakba, és mennyiért. Természetesen ezt sem *J. G. Neal*, sem a Művelődési és Közoktatási Minisztérium nem fogja nekünk megmondani. Az egyetemi könyvtárak gyarapítási tevékenységét az autonóm egyetemek oktatási feladatai, a könyvtárak önkéntes együttműködése és országos kötelezettségeik fogják megszabni. Persze mindezt a szerző is jól tudja, és ezzel kapcsolatban ki is fejti véleményét cikkének értékes részében, amelyben az orvosi magfolyóiratokról, az orvosegyetemi könyvtárak kialakítandó együttműködéséről és szolgáltatásairól ír. Meg kell azonban jegyezni, hogy a TFKF-program könyvtári alprogramja a felsőoktatási könyvtáraknak az oktatás szolgálatában álló tevékenységét kívánja fejleszteni, s miközben magam is vallom, hogy az oktatás és a kutatás elválaszthatatlan, nem tartom diplomatikusnak és célravezetőnek az elsősorban kutatást szolgáló folyóirat-állomány fejlesztésével érvelni, s különösen nem a többes megrendelések indoklását hangsúlyozni.

A bírálat másik oka a *Conspectus*. A szerző szerint a jelentésben az áll, hogy országos *Conspectus*-felmérésre kell támaszkodni, amely pontosan megmondja, hogy melyik könyvtárnak mi

az erőssége, és mi a gyengéje. Az összefoglaló jelentés mindössze javasolja egy országos állományértékelés végrehajtását. A támogatási kérelmek előkészítői jól tudják, hogy a döntéshozók meggyőzéséhez az ilyen vizsgálati eredmények nagyon is szükségesek. Mellesleg, ahogy az 1995. április 7-i szeminárium résztvevői közül többen kifejtették, ilyen vizsgálati eredményeket mi magunk is jól tudnánk használni. Felesleges tehát a szerző indulatos, bár felületes bírálata a *Conspectus*-ról, mert azt soha nem állította senki, hogy a *Conspectus* kötelezően alkalmazandó módszer lenne. Az viszont biztos, hogy a magyar felsőoktatási könyvtári állományok értékelésére – a könyvtárak által közösen megállapított és elfogadott objektív módszerekkel – szükség van, és ehhez a *Conspectus* alapelveit, tapasztalatait a hazai viszonyokra alkalmazva, rugalmasan fel lehet használni.

Sok kérdésben a cikk szerzője által kifejtett vélemény összhangban van az általa bírált összefoglaló jelentésben foglaltakkal és a program szellemével. Ilyen például az együttműködés fontossága, vagy a kizárólag létszámarányos támogatás elfogadhatatlansága. A formula alapján történő elosztás – ahogy ez a program jelentéseiben olvasható – éppen azt jelenti, hogy a hallgatói létszámon kívül az intézmény típusa (egyetem és főiskola) és az oktatott szak is figyelembe vételek.

Sajnálatos, hogy a TFKF-program könyvtári alprogramjának előkészítői (saját magamat is beleértve) nem tudtak több és jobb tájékoztatást nyújtani annak érdekében, hogy a fenti cikk szerzőjének, és esetleg másoknak a félreértéseit megelőzzék. Úgy látszik, az állományfejlesztéssel foglalkozó modulokat ismertető három folyóiratcikk (a negyedik megjelenés alatt), az áprilisi 40 fős szeminárium, és az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma előtt elhangzott többszöri tájékoztatás sem volt elegendő ahhoz, hogy a szerző ellenséges véleményét megváltoztassa.

A magyar felsőoktatási könyvtárak fejlesztésére irányuló erőfeszítések folytatódnak, hiszen ez az egész magyar felsőoktatási rendszer egyik kulcskérdése. Valamennyien – akiknek ez az ügy fontos – erre fogjuk továbbra is összpontosítani az erőnket, nem pedig a célnak is ártó belviszályokra. Ezért nem hiszem, hogy reflektálnom kellene a cikk sértő kifejezéseire. Végképp nem tudom azonban értelmezni az írás utolsó mondatát: „Erősen reméljük, hogy mi, könyvtárosok vagyunk a legrosszabbak a magyar mezőnyben, minden más segély, pályázati és egyéb támogatás sokkal jobb célzás után sokkal jobb találatot ér el, mint amilyenre a mi világbanki pályázatunk készül.” Ez csak elírás lehet!

Dömötör Lajosné

(Veszprémi Egyetem Központi Könyvtára)

Rendezvénynaplár

Online '95, 19. Nemzetközi Online Információs Találkozó

London, 1995. december 5–7.

Szervező: Learned Information Ltd.
Woodside Hinksey Hill
Oxford OX1 5AU
Tel.: +44 1865 730275
Fax: +44 1865 736354

„Hálózatok, hálózatépítés és alkalmazása a digitális könyvtárban” IATUL-konferencia

Irvine (Kalifornia, USA), 1996. június 24–28.

Szervező: Julia Gelfand, IATUL 1996 Coordinator
Applied Sciences Librarian,
UC-Irvine
Tel.: +1 714 824-4971
Fax: +1 714 824-3114
E-mail: jgelfan@uci.edu

OMIKK FORDÍTÓ IRODA

1088 Budapest, Múzeum u. 17.
Telefon: 138-2874 Fax: 138-4924

- MŰSZAKI FORDÍTÁS, LEKTORÁLÁS
- TOLMÁCSOLÁS, SZÖVEGSZERKESZTÉS
- SZÁKIROPADOM BESZERZÉS
- 30 NYELV, ORSZÁGOS HÁLÓZAT, REÁLIS ÁRAK